

URBANIZATION CHALLENGES FOR THE NATIONAL SAFETY OF UKRAINE

Batalov O. A.

The modern urbanization challenges for the national safety of Ukraine have been analyzed. These challenges are the following: the insufficient development of municipal infrastructure, pollution of the environment, migration processes, and rise of economic and social inequality and protest moods. The measures for strengthening the national safety of Ukraine have been proposed.

Key words: national safety, urbanization, technological environmental impact, life safety, vulnerability of the society, emergency situations.

УДК 323.02(477)

I. В. Жеребятнікова, кандидат соціологічних наук

ПОЛІТИЧНА АКСІОЛОГІЯ: ГЕНЕЗА ТА НОВІ ОРІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досліджено еволюцію та особливості розвитку політичної аксіології як окремої галузі суспільно-політичного знання. Визначено аксіологічну динаміку та істотний вплив ціннісних факторів на характер політичних процесів. Розглянуто перспективні напрями аналізу ціннісних основ політичного життя сучасного українського суспільства.

Ключові слова: політична аксіологія, політичні цінності, політична сфера, система політичних цінностей, політичний процес.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі в Україні відбувається радикальна трансформація політичної системи суспільства, політичного режиму та інститутів влади, загострюється суперництво між політичними силами, ускладнюється взаємодія між державою та громадянським суспільством, з'являються нові форми участі громадян у політиці. Суспільно-політичні процеси мають по суті аксіологічні виміри, адже вони формуються та протікають у межах системи цінностей, яка є інтегруючою та солідаризуючою у певній політичній спільноті. У зв'язку з цим проблема вивчення політичних цінностей та варіантів їх трансформації у сучасному українському соціумі набуває особливого значення, оскільки цінності слугують ядром найважливіших спрямовуючих векторів політичної діяльності: ідеології, політичної культури

та політичної системи, формують найбільш фундаментальні критерії ставлення індивідів до політичного життя, визначають їх внутрішні прихильності, пріоритети, лежать в основі політичних мотивацій, настанов та орієнтацій особистості. Як слушно зауважує О. Панарін, «коли цінності вгасають і залишаються тільки інтереси, відкривається шлях до найменшого опору — зумовленість обставинами. Так закладаються основи одноваріантного світу: утрачаються глибокі ціннісні орієнтації, люди поведуться в дусі найбільш імовірного. Торжество найвірогіднішого означає ентропію — виродження суспільства» [1, с. 56]. Отже, політичний контекст демократизації українського суспільства виявляє проблеми ціннісного характеру, осмислення яких актуалізує своєчасність аксіологічного дискурсу в політичній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження аксіологічної проблематики політичного життя відображено в працях представників різноманітних наукових течій. Вагомий внесок у розробку проблеми природи цінностей, у тому числі політичних, зробили такі зарубіжні вчені, як Г. Алмонд, Є. Баталов, О. Башкірова, Д. Белл, М. Вебер, С. Верба, Є. Вятр, К. Гаджієв, Г. Ділігенський, М. Доган, Р. Інглехарт, В. Іноземцев, І. Лебедев, Д. Лєонтєв, С. Ліпсет, В. Мілановський, В. Нойман, О. Панарін, Т. Парсонс, Д. Пауелл, В. Пантін, Ю. Пивоваров, Д. Рікман, У. Розенбаум, В. Рукавишніков, С. Уайт, М. Фіннемор, Л. Халман, Г. Шахназаров та ін. Серед українських дослідників, які висвітлювали різноманітні аспекти проблеми впливу цінностей на функціонування політичної сфери суспільства, слід відзначити таких науковців, як В. Бакіров, В. Бебик, О. Білий, Е. Гансова, М. Головатий, Є. Головаха, А. Горбань, В. Горбатенко, В. Корнієнко, Н. Костенко, М. Міщенко, В. Осовський, Н. Паніна, І. Попова, В. Романов, А. Ручка, П. Сліпець, Ю. Шайгородський, Г. Щедрова, О. Яременко та ін.

Мета статті — дослідити еволюцію становлення політичної аксіології як окремого напрямку в історії розвитку політичної науки, визначити аксіологічну проблематику політичної сфери на сучасному етапі.

Вклад основного матеріалу. Аксіологічне знання як особлива сфера наукового пошуку спрямовує на дослідження цінностей різних типів та їх взаємин, аналіз ціннісних основ суспільного життя. Власне термін «аксіологія» був уведений до наукового обігу в 1902 р. французьким філософом П. Лапі і став активно використовуватися у філософії, соціології та політичній науці. Досить поширеним є тлумачення аксіології як «вчення про природу цінностей, їхнє місце в реальності та структурі ціннісного світу, тобто про зв'язок різноманітних цінностей між собою, із соціальними і культурними факторами та структурою особистості» [2, с. 18]. Аксіологія як самостійна галузь дослідження виникає тоді, коли поняття «буття» роздвоюється на два елементи: реальність та цінність як об'єкт різноманітних людських побажань і прагнень.

Головне завдання аксіології — показати місце цінності у загальній структурі буття та її ставлення до «фактів» реальності [2, с. 19]. Отже, виходячи з наведеного визначення сутності аксіологічного знання, можна стверджувати, що система цінностей є тим фактором, який дає можливість характеризувати рівень розвитку (історичний, цивілізаційний, культурний, соціальний, політичний тощо) суспільства загалом, потенційні можливості його прогресування, стан сформованості суспільно-політичних ідеалів.

Політична аксіологія є особливою сферою наукового пошуку, основною метою якої стає з'ясування змісту політичних цінностей, їх взаємозв'язку та ієрархічної структури, ролі та місця цінностей у сучасній політичній практиці.

На думку багатьох науковців, які вивчають природу цінностей та їхні різновиди, стан аксіології потребує подальшого розвитку, особливо з огляду на значення цінностей серед інших соціальних феноменів. Погодимось з думкою дослідника сучасного стану аксіології Д. Леонт'єва, який стверджує: «У науках, які мають справу з ціннісною проблематикою, поняття цінність не посідає того місця, яке хоча б приблизно відповідало його реальній значущості» [3, с. 16].

Проблема цінностей у широкому значенні виникала в періоди знецінення тієї чи іншої культурної традиції та дискредитації ідеологічних засад суспільства. Сучасні гуманітарні дослідження, в яких використовується аксіологічний підхід, демонструють різні спектри аналізу ціннісних ієрархій людини і суспільства. Як підкреслює Ю. Борисова, «ціннісна проблематика є об'єднуючою для представників усієї системи соціально-гуманітарного знання. Інтерес до аксіологічних феноменів зумовлюється важливим місцем останніх у соціокультурних процесах, і, перш за все, у забезпеченні духовної репродукції і розвитку людини та суспільства» [4, с. 19].

З часу виникнення аксіології з'явилося декілька дослідницьких напрямів щодо розуміння феномену цінності. Так, У. Томас та Ф. Знанецький витлумачували цінності як предмет, що має істотний зміст і значення для членів певної соціальної групи. Науковці визначали цінності як «правила поведінки», що детермінують збереження, регуляцію та поширення відповідних типів дій серед членів соціальної групи [5, с. 13]. Інше тлумачення цього поняття у Т. Парсонса: «Цінності... складові соціальної системи... загальноприйняті уявлення про бажаний тип соціальної системи» [6, с. 168]. Подібне визначення дає Н. Смелзер, який убачає у цінностях значущі, загальноприйняті, такі, що поділяються суспільством (соціальною групою), переконання щодо цілей, яких люди прагнуть, і основних засобів їх досягнення [7, с. 660].

На думку В. Лапіна, «цінності — ...узагальнене уявлення людей про цілі і норми своєї поведінки, які втілюють історичний досвід і концентровано відображають сенс культури окремого етносу та всього людства загалом» [8, с. 5]. Аналогічних поглядів додержується Д. Леонт'єв: «Система цінностей...

являє собою предметне втілення системи діяльності і суспільних відносин, відображаючи таким чином сутність життєдіяльності конкретної спільноти, її конкретно-історичного способу життя» [3, с. 18].

Отож, з огляду на обрані визначення можна дійти висновку про існування трьох підходів щодо тлумачення цінності як міждисциплінарної та багатоаспектної категорії. Перший базується на тому, що цінностями виступають різноманітні предмети, будь-які речі (як матеріальні, так і соціальні за своїм субстратом), тобто цінності розглядаються як щось іманентне. Другий підхід акцентує увагу на цінностях як явищах трансцендентного характеру, що притаманне передусім внутрішньому світу людини, є виявом її психіки: погляди, уявлення, переконання, емоції тощо. Третій підхід певним чином синтезує два попередніх та наповнює цінності своєрідним онтологічним статусом.

Виокремлення політичних цінностей серед безлічі соціальних пов'язане із специфікою явищ, які вони відтворюють, а саме з політикою, політичними процесами, узагалі зі сферою політичного. Сукупність політичних цінностей створює певну систему, яка виступає однією з ключових ланок політичних відносин суспільства і втілюється у комплексі його політичних інститутів. Якщо говорити про спеціальне політологічне тлумачення цінностей, то досить поширеною є позиція, згідно з якою політичні цінності — це узагальнені уявлення, котрі постають як політичні ідеали, основоположні принципи політичного мислення, що є ідеальними критеріями оцінювання та орієнтації суб'єктів у політичній діяльності. Сучасна політична наука визначає політичні цінності як «об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до задовольняючих її соціальні потреби, інтереси і які залучає до сфери своєї життєдіяльності» [9, с. 644].

Слід відмітити, що як певний об'єкт зацікавленості цінності завжди привертати увагу мислителів різних епох. Аксиологічні підходи до осмислення політики вперше з'являються у працях філософів Стародавнього Сходу та античної Греції. Зокрема, Конфуцій указував на три головні цінності держави: економічну стабільність, військову могутність та політичну довіру. З цих трьох складових, на його думку, найголовнішою є цінність політичної довіри [10, с. 22].

У працях античних мислителів, зокрема Платона, Арістотеля, Полібія та ін., ціннісна проблематика виявляється в ідеї блага та справедливості у державі як вищій чесноті і вищому ступені в ієрархії буття. Давньогрецькі філософи вдавалися до спроб пояснити місце і роль таких універсально значущих феноменів, як свобода, істина, моральність тощо. Аксиологічний сенс пронизує все вчення Платона. Найвищою цінністю філософ проголошував знання, державу розглядав як щось органічне, таке, що є невід'ємною частиною буття людини. Творчо розвиваючи платонівське вчення, Арістотель спрямував свої зусилля на дослідження двох взаємопов'язаних аксіологічних питань: що є добром для людини

і що є добрим для суспільства? За Арістотелем, основою політики має бути мораль як ціннісна система суспільства, а політики повинні не просто захищати інтереси народу, але при цьому в усіх своїх діях керуватися мораллю [11].

Розгляд людини крізь призму релігійних поглядів, окреслений за доби Середньовіччя, спричинив виникнення відповідної системи цінностей, в основу якої покладено ціннісний догматизм, віру та визнання істинності, верховенства Закону Божого над потребами та інтересами окремої особистості. Аксиологія тут певним чином розчиняється в теології. Вищими цінностями є «Бог», «віра», «святість» та «святиня». Проте цінності соціального, політичного, економічного сенсу постають лише як такі, що є життєвизначальними для цих окремих сфер буття і для самої людини.

З настанням епохи Відродження особистість, її внутрішнє багатство та гідність стають в один ряд з істиною, добром та красою. Більш того, людина визначається центральним пунктом системи цінностей, її правомірним носієм. Причину такої трансформації слід убачати в конкретно-історичних умовах життя людей, що призвели до змін стосовно такої цінності, як людське життя. Саме в цей період з'являється поняття «політичні цінності» як окремих феноменів, вони починають розглядатися в їх сучасному розумінні. Н. Макіавеллі, визначаючи новий зміст політичних цінностей, стверджував, що вони мусили б бути вільними від впливу не тільки релігії, а й моралі. Цінності певною мірою прагматизуються, перетворюються на своєрідний засіб повсякденного використання. Якщо цінності людини чи влади, то заради здійснення власної волі та мети: «Хоч би які засоби для цього використовувалися, їх завжди сприймають як гідні і схвалюють» [12, с. 262].

Вимоги часу, а саме розвиток гуманітарних та природничих наук, еволюція європейських політичних систем, зародження нового виду економічних відносин зумовили потребу в більш докладному розгляді й оцінюванні владних відносин на суспільному рівні. Новий час зовсім по-новому переформовує систему цінностей, особливо в плані її системовизначальних засад та структурних параметрів. Кардинальна зміна уявлень про політичні цінності спостерігається у працях Ф. Бекона. Мислитель починає остаточно відокремлювати політичні цінності на основі принципу «воля — закон». Саме за допомогою цього принципу політичні цінності дістають своє функціональне визначення в політичних відносинах. Тепер не воля, яка постійно межує зі сваволею, як у Макіавеллі, а закон (прийнятий на захист від несправедливості) став регулятивним підґрунтям, з огляду на яке визначаються дії політичного поля відносин.

Якісно новим етапом у підході до проблеми політичних цінностей стали ідеї Т. Гоббса, який спробував раціонально обґрунтувати необхідність появи цінностей. Продовжуючи вже розпочату до нього роботу над проблемою людини як основної детермінанти суспільних відносин, мислитель дійшов ви-

сновку про те, що саме егоїстичний стан буття людини як «війни всіх проти всіх» спричинив укладання суспільного договору і створення держави. Гоббс створив образ правителя, який залишається за межами як угоди, так і громадянських законів. Він уособлює іншу систему цінностей, відмінну від тієї, якою намагаються керуватися громадяни для збереження мирного співіснування. Адже після завершення процесу творення влади втрачаються будь-які моральні принципи, правові регулятори, на яких мали вибудовуватися відносини, основним стає лише принцип примусу сили [13, с. 218–220].

Подібно Гоббсу, Дж. Локк намагався обґрунтувати і пояснити появу держави, її інституції в бутті людини за допомогою такого механізму, як природний договір. При цьому в основі держави він убачав раціонально виважений прагматизм. Завдяки цьому політичні цінності тут ніколи не стануть чимось самодостатнім, зокрема й стосовно особистісних свобод людини. Політична система буття і його цінності за будь-яких умов у Локка залишаються лише включеними в систему інших цінностей, які стосуються особистої свободи індивіда (віра, мета, праця, власність). Вони покликані бути своєрідним інтеграційним, єднальним чинником, який має забезпечити терпимість однієї людини до свобод іншої. Основна цінність держави полягає у тому, що вона гарантує повагу до особистих цінностей людини. Саме завдяки такому підходу до тлумачення суспільного договору держава, політичні цінності мають органічний характер зі своїми чітко окресленими функціями і межами [14, с. 140–145].

Аксіологічні підходи до осмислення державного буття є стрижневими й у теоріях та концепціях провідних мислителів від епохи Просвітництва до кінця XIX ст. У цей період відбувається ціннісне зміщення від державоцентризму до розуміння людини (її прав і свобод) як найважливішої цінності та сенсу існування держави. Так, Ш. Л. Монтеск'є досліджував, за яких умов політична система забезпечує необхідний мінімум людських свобод, при цьому вважав справедливість найвищою цінністю в політиці. Виходячи з цього, Монтеск'є визначав форми правління через міру моральності, яку несе в собі політична діяльність. Наприклад, добродесність зі своїми складовими — патріотизмом, відданістю загальній справі, готовністю до самопожертви — формують демократію; аристократія встановлюється і зберігається завдяки добродесності та поміркованості; монархія виникає за рахунок честолюбства та честі; якщо ж у суспільстві домінує страх — формується деспотія [15, с. 251–253].

Ж.-Ж. Руссо на вершину ціннісної ієрархії підносить свободу і рівність, зазначаючи, що свобода не може існувати без рівності. Суспільство і держава у нього містять негативні тенденції, оскільки вони розбещують людину. Найгіршою ж розбещеністю є втрата свободи, спричинена соціальною нерівністю. Мислитель визнавав природну нерівність у силі та розумі, але у поєднанні з природною свободою вона позбавлена будь-якого сенсу. Ціннісного значен-

ня нерівність набуває лише в державі, коли люди починають порівнювати себе один з одним [16].

Звертаючись до аналізу філософсько-політичних та правових теорій Німеччини XVIII–XIX ст., бачимо, що тут система цінностей більш досконало набуває форми особистих, громадських, політичних визначень і відповідно постає в адекватних їм класифікаційних групах.

Однією з центральних категорій у політичній доктрині І. Канта є категоричний імператив, за допомогою якого мислитель вибудовує логічну систему: мораль — право — держава — громадянське суспільство. Людина у Канта виступає найвищою цінністю, сутність якої полягає у тому, що «людина і будь-яка розумна істота існують як мета сама по собі, а не лише як засіб для будь-якого використання з боку тієї чи іншої волі» [17, с. 169]. Спираючись на два взаємозумовлених принципи — автономія особи та ціннісне визначення сутності іншої особи як умови та можливості самоствердження, починає вибудовуватися громадське суспільство в системі буржуазних відносин. Людина сприймається як цінність не тільки з огляду на утилітарну систему взаємокорисних стосунків, як агент певних політико-економічних дій, а взагалі як універсальна значущість дійсності, як «людина всесвіту», як масштаб буття суспільства загалом, його структури, системи відносин, влади, держави тощо. Такий аксіологічний підхід до людини дає можливість по-новому подивитися на роль держави. Кант, аналізуючи сутність держави, зазначав, що єдиною її функцією є розбудова правового поля; держава є тією інституцією, яка покликана втримувати в цілісній системі право і мораль. Таким чином, з'являються нові критерії визначення політичних цінностей. І в першу чергу це стосується того, що цінності стали більш значущими, виходячи не з традицій, віри, природних структур тощо, а репрезентуючи себе як цінності функціонального характеру. Звідси й розуміння політичних цінностей як тих, що забезпечують додержання в суспільстві основного принципу — людина як цінність — перш за все [17, с. 84–110].

Ключовими поняттями політичної філософії Г. Гегеля є розум і свобода. Держава — це «дійсність розуму», а найкращою з держав є та, «в якій найбільше панує свобода». За Гегелем, ціннісна система виступає формотворчою субстанцією для держави як «дійсності моральнісної ідеї», де політична дійсність цілковито і повністю просякнута моральнісною ідеєю, а сама держава та її громадяни утворюють «органічну єдність». При цьому свою політичну сутність людина одержує лише в державі: «Всю цінність, яку має людина, всю духовну дійсність вона має тільки через державу» [18, с. 109–115]. Для Гегеля метою держави (а звідси й основним ціннісним орієнтиром) стає не одиничний індивід, а суспільство, «всезагальне життя». Сенсом, цінністю буття особи стає лише її загальнозначуще «субстанційне» визначення, і істинністю, і моральністю вона володіє виключно виходячи з того, що є членом держави. Розвиваючи концепцію

громадянського суспільства, Гегель виводив суспільні цінності з потреб людини, при цьому громадянин та його свобода, яка реалізується через власність, мають правове визнання і чинність, а додержання їх усіма засобами є справедливою. Зазначені цінності громадянське суспільство мусить обстоювати у державі. Тому відносини між людиною і державою, громадянським суспільством і державою мають характеризуватися довірою [18, с. 110–135]. Таким чином, Гегель здійснив доволі суттєву трансформацію — синкретизм політичного поля буття «розпадається» на поле політики, держави і громадського суспільства, а звідси й дві системи цінностей, які є взаємозумовленими, взаємовизначають одна одну, але вже витримують певну автентичність. Зауважимо одразу, що саме ця традиція розмежування цінностей, яка остаточно сформувалася у Г. Гегеля, є сповідальною й донині.

Саме ХІХ ст. стало підготовкою до формування цілісної самостійної аксіологічної теорії, зокрема й стосовно визначення політичних цінностей. Застосовуючи аксіологічний підхід до дослідження політики, політичні цінності доцільно розглядати в контексті економічних, релігійних, правових та інших типів цінностей. У зв'язку з цим слід звернути увагу на аналіз цінностей, який здійснив М. Вебер. На його думку, завдання соціальних наук — дати причинне пояснення і розуміння соціальних дій людей в їх конкретних історичних контекстах. Він уважав, що поведінка людини орієнтована на ті або інші цінності культури суспільства, які є надсуб'єктивними, загальнозначущими в рамках відповідної історичної епохи. На цій основі Вебер проаналізував ціннісно-нормативний зміст і сенс таких феноменів, як релігія, господарство, політика, мораль, а також характер їх взаємодій. Роздумуючи про вплив капіталістичної модернізації на систему політико-етичних цінностей європейського суспільства, Вебер виявив зв'язок пануючого у Європі «господарського етосу капіталізму» з процесами, що відбуваються в релігійній сфері, зокрема зародженням і становленням протестантизму [19, с. 110–140].

Для представників школи культурно-історичного релятивізму (В. Дільтей, О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін та ін.) характерною є ідея аксіологічного плюралізму, тобто відмова від пошуку універсальної системи цінностей та розгляд множинності рівноправних ціннісних систем. Так, П. Сорокін при дослідженні владно-політичних відносин виділяв насамперед соціокультурний аспект тієї чи іншої політичної поведінки індивіда і вважав, що характер владних структур і політичних відносин не може не визначатися цінностями домінуючої суперсистеми. На його думку, почуттєва форма соціокультурної суперсистеми, де переважає цінність почуттів і заперечуються цінності релігії, моралі, є головною детермінантою почуттєвого суспільства, його способу життя, домінуючої ментальності і прагнення людей, характеру їхньої політики. У такій системі відбувається дезінтеграція моральних і правових ціннос-

тей. У цьому Сорокін убачав глибинні корені індивідуалізму та егоїзму, загострення боротьби за існування, перетворення сили на право, зростання злочинності, виявів радикалізму та екстремізму в політиці. Особливо явно це спостерігається в періоди флуктуації — переходу від однієї соціокультурної суперсистеми до іншої [20, с. 30–45].

Школа структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон та ін.) акцентує на необхідності збереження будь-якої системи цінностей, що поділяються значною кількістю людей. Такий ціннісно-консолідуючий простір є однією з основних складових як культури, так і соціальності загалом. На думку Т. Парсонса, стабільний політичний розвиток урешті-решт забезпечується загальною системою цінностей, добровільно прийнятою громадянами. Саме цінності регулюють поведінку людей у суспільстві, у тому числі політичну поведінку. Парсонс стверджує, що американська культура, яка пов'язана з ліберально-демократичними цінностями, створила новий тип соціального суспільства, забезпечуючи стабільну взаємодію, соціальний порядок та суспільну рівновагу не силою примусу, а насамперед авторитетом самих «ціннісних уподобань» [6, с. 152–175].

За П. Бурд'є, система цінностей соціуму створює як універсальні — політичні «правила гри», так і специфічні норми, що регулюють економічну, релігійну, культурну та інші сфери життєдіяльності, які можна представити як автономні універсуми, свого роду «ігрові майданчики, на кожному з яких гра ведеться за своїми особливими правилами, відмінними від гри на сусідньому просторі» [21, с. 252–253].

Процес модернізації викликав до життя ціннісну парадигму постматеріального суспільства, основу якої становлять цінності інформаційного суспільства, екологічні, гуманістичні, християнські загальнолюдські цінності. Еволюцію методологічного осмислення концепції політичних цінностей — від цінностей соціально-економічного характеру до постмодерністських цінностей — можна простежити в роботах Р. Інглехарта, в яких він показав вплив культурних норм і цінностей як основних елементів політичної культури на функціонування політики.

Відомі західні фахівці з теорії постіндустріального суспільства і футурології ХХ ст. системно досліджують цінності постіндустріального соціуму (А. Маквей, А. Турен, М. Кастельс, Р. Райх, С. Хантінгтон, Д. Белл, М. Мелун, О. Тоффлер, А. Етціоні, Ф. Фукуяма, Т. Стюарт, Ч. Хенді, Т. Сакайя та ін.). Відмічається, що у процесі переходу людства від епохи модерну до постмодерну домінуючою стає світоглядна ціннісна орієнтація, спрямована на якісну зміну ставлення людини до власного життя. Сучасний соціум аналізується як спільнота з принципово відмінним характером людської діяльності, розвитку матеріальних ресурсів та формуванням духовних підвалин співжиття. Так, Д. Белл підкреслює, що в останні десятиліття ХХ ст. саме зрушення

в системі цінностей і моралі підштовхують людей до змінюваності їхніх соціальних відносин та політичних інститутів. Російський дослідник В. Іноземцев вивчає процес трансформації ціннісної парадигми в різних суспільствах наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., указуючи на пріоритетність таких цінностей модернізованого суспільства, як знання та інформація.

Таким чином, політична аксіологія як науковий напрям розвивається в контексті найбільш відомих сучасних концептуальних напрямів і шкіл та характеризується методологічною різноманітністю поглядів учених, що досліджують проблеми, пов'язані з аналізом ціннісного виміру політичного життя.

Однією з базових проблем політичної аксіології на сучасному етапі є аналіз вияву політичних цінностей у так званих політичних універсалиях — найзагальніших політичних утвореннях і поняттях, що визначаються сукупністю ознак і відбиваються у політичній культурі, діяльності та ідеології. До найсформованіших загальнолюдських політико-культурних універсалій належать: 1) загальнолюдські принципи та ідеали — громадянський мир, свобода, правопорядок, демократія, суверенітет, права людини, рівність (соціально-правова), братерство тощо, які хоча б декларативно визначаються у масштабах світового товариства; 2) міжнародна політична мова, в якій поняттєво і лексично закріплене все різноманіття політичних явищ, процесів, зокрема цінностей; 3) міжнародна політична символіка, що має у своєму арсеналі найсуттєвіші емоційно-психологічні механізми впливу на політичну свідомість; 4) міжнародні політичні організації, діяльність і власне існування яких затверджують загальнолюдську культуру політики та координують спрямованість глобальної політики; 5) глобальна політична інтеграція — тенденційний ціннісний процес, який безпосередньо визначається поглибленням глобальних проблем сучасності; 6) всесвітня поширеність держави як універсальної форми політичної організації народів, що історично утвердилася як політико-інституційний «фундамент» людської цивілізації; 7) міжнародне право — нормативна система, визнана політичною ціннісною універсалиєю завдяки механізмам регулювання відносин між державами, світовими організаціями і спільнотами, яка спирається на досягнення політичної культури та історичний досвід політичних стосунків [22, с. 140–150].

Розуміння та інтерпретація сучасних політичних цінностей залежать від багатьох чинників, зокрема особливостей ідеологічної системи (теоретично оформлених поглядів та цінностей: консервативних, ліберальних, комуністичних, соціалістичних, демократичних тощо), яка є матричною для суспільства або інкорпорована; стану трансформації політичної системи та суспільства загалом; національних і цивілізаційних ознак суспільства, пов'язаних із його національною культурою; моделей та особливостей економічного розвитку суспільства; характеру історичної епохи та масштабів визначеного нею впливу на розвиток конкретно взятої країни [5, с. 179–181].

У ХХІ ст. істотно трансформується вся світова система цінностей, зокрема ускладнюється зміст конкретно-історичних політичних цінностей, на основі яких політичні суб'єкти здійснюють політичний вибір. Стає реальністю перехід від жорсткого економічного детермінізму, політичного гегемонізму до більш гуманних, цивілізованих суспільних парадигм, стратегій, державних та особистісних ціннісних орієнтацій. Цього переходу не може уникнути українське суспільство, але при цьому радикальна зміна ціннісних систем супроводжується суперечностями та загостренням конфліктів цінностей із боку цілих суспільних верств, що уособлюють минуле або занадто консервативно налаштовані. Значний вплив на формування політичних цінностей сучасної Української держави справляють попередньо сформовані ідеологічно-культурницькі цінності минулої доби, що залишаються не тільки пам'яттю, а й стилем, формою та ідеєю життя. Виникає суперечність між ментальністю традиціоналізму та психологією, діяльністю, ідеями сучасної постмодерністської людини. Однією з причин перманентної соціально-політичної, економічної та морально-духовної кризи, яку переживає Україна, є відсутність життєздатних, відповідних часу та українській ментальності фундаментальних ціннісних основ функціонування суспільства. На жаль, політичні цінності сьогодні практично не представлені у масовій свідомості, а «ціннісний вакуум» стає причиною виключної ефективності маніпуляційних технологій в Україні. Відповідно до цього пошук інтегральної та солідаризуючої системи цінностей, яка в стратегічному аспекті вирішить шлях України в майбутньому, є провідним дослідницьким завданням.

Висновки. Політичні цінності можна розглядати як основу, на котрій формуються принципи політичної діяльності, пріоритети політичної культури та особливості політичної системи і суспільства в цілому. Політичні цінності зумовлюють ефективне функціонування політичного режиму, вони також є основним чинником і джерелом інституціоналізації політичної влади. Застосування концептуальних положень політичної аксіології дає змогу сформулювати низку проблем, дослідження котрих можна розглядати як перспективні напрями для подальших наукових досліджень у цій галузі. Серед них відзначимо такі: ієрархія політичних цінностей та її конструювання; цінність демократичного режиму для різних типів культур; інтеграція ціннісних орієнтирів європейського суспільства в структуру політичної культури України; цілеспрямоване формування та оновлення системи цінностей у рамках гуманістичної орієнтації політичної практики. Відповідно до цього перспективи розвитку політичної аксіології важко переоцінити, адже політична стабільність Української держави та успіхи на шляху модернізації суспільства значною мірою залежать від ціннісного виміру політичного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панарин А. С. Российская интеллигенция в мировых войнах и революциях XX века / А. С. Панарин. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 348 с.
2. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 576 с. – (Серия БСИ).
3. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопр. философии. – 1996. – №4. – С. 15–27.
4. Борисова Ю. В. Традиціоналістські та модерністські цінності в структурі молодіжної ціннісної свідомості: соціологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. соціол. наук / Ю. В. Борисова. – Х. : Стиль-Издат, 2001. – 20 с.
5. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації : монографія / П. П. Сліпець. – К. : Знання України, 2009. – 251 с.
6. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева ; под ред. М. С. Ковалевой]. – М. : Аспект-Пресс, 1998. – 270 с.
7. Смелзер Н. Социология : [пер. с англ.] / Н. Смелзер. – М. : Феникс, 1998. – 688 с.
8. Лапин Н. Модернизация базовых ценностей россиян / Н. И. Лапин // Социол. исслед. – 1996. – №5. – С. 5–12.
9. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
10. Конфуцій. Життя його та вчення // Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вузів і фак. / [уклад., заг. ред. – Г. Демиденко]. – 2-ге вид., допов. і змін. – Х. : Легас, 2002. – С. 20–24.
11. Платон. Политика: Наука об управлении государством : [сборник] / Платон, Аристотель, Ф. Энгельс. – М. : Эксмо, 2003. – 864 с.
12. Макіавеллі Н. Державець / Н. Макіавеллі // Філософія політики : хрестоматія : у 4 т. / [авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін.]. – К. : Знання України, 2003. – Т. I. – С. 259–265.
13. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс // Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вузів і фак. / [уклад., заг. ред. – Г. Демиденко]. – 2-ге вид., допов. і змін. – Х. : Легас, 2002. – С. 216–231.
14. Локк Д. Два трактата о правлении / Д. Локк // Соч. : в 3 т. Т. 3 : пер. с англ. и лат. / ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – М. : Мысль, 1988. – С. 135–406.
15. Монтеск'є Ш. О духе законов / Ш. Монтеск'є // Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вузів і фак. / [уклад., заг. ред. – Г. Демиденко]. – 2-ге вид., допов. і змін. – Х. : Легас, 2002. – С. 247–258.
16. Руссо Ж.-Ж. Трактаты / Ж.-Ж. Руссо // Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вузів і фак. / [уклад., заг. ред. – Г. Демиденко]. – 2-ге вид., допов. і змін. – Х. : Легас, 2002. – С. 258–268.
17. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант // Соч. : в 6 т. Т. 4, ч. 1. – М. : Мысль, 1965. – С. 67–210.

18. Гегель Г. Громадянське суспільство / Г. Гегель // Філософія політики : хрестоматія : у 4 т. / [авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін.]. – К. : Знання України, 2003. – Т. 2. – С. 63–176.
19. Вебер М. Избранные произведения : [пер. с нем.] / М. Вебер ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 804 с.
20. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика: исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений / П. А. Сорокин ; пер. с англ., коммент. и ст. В. В. Сапова. – СПб. : Изд-во Рус. христиан. гуманит. ин-та, 2000. – 1054 с.
21. Бурдьё П. Социология политики / П. Бурдьё ; [сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко ; пер. с фр.: Е. Д. Вознесенская и др.]. – М. : Socio-Logos, 1993. – 333 с.
22. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія / О. В. Радченко. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – 380 с.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ АКСИОЛОГИЯ: ГЕНЕЗИС И НОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Жеребятникова И. В.

Исследованы эволюция и особенности развития политической аксиологии как самостоятельной отрасли общественно-политического знания. Определены аксиологическая динамика и существенное влияние ценностных факторов на характер политических процессов. Рассмотрены перспективные направления анализа ценностных основ политической жизни современного украинского общества.

Ключевые слова: *политическая аксиология, политические ценности, политическая сфера, система политических ценностей, политический процесс.*

POLITICAL AXIOLOGY: GENESIS AND NEW ORIENTATIONS OF INVESTIGATION

Zherebyatnikova I. V.

Evolution and peculiarities of development of political axiology as separate independent branch of social and political knowledge are investigated. Axiological dynamics and essential influence of valuable factors on the disposition of political processes are determined. Long-term directions of analysis of valuable bases of political life in Ukrainian modern society are considered.

Key words: *political axiology, political values, political sphere, system of political values, political process.*

